

Edeltävät esitelmät <https://sites.utu.fi/selma/3-11-kasitetyopaja-mika-on-crip-suomeksi/>

12.45-13.20 Isa Hukka, rampafilosofi: **Rampautunut Pinkoja, pinkova Rampa**

13.20-13.55 Tiina Palosaari, toimittaja: **Miten suhde sanaan “vammainen” muuttuu läpi elämänvaiheiden ja vammaisidentiteetin vahvistumisen myötä?**

Isa Hukka: Rampautunut Pinkoja, pinkova Rampa

Mitä kriittisen vammaistaiteen ja -tutkimuksen rampa-termi oikeastaan tekee, ehdottaa? Millaisia eettisiä ulottuvuuksia liittyy paikallisten vammaissanastojen kehittämiseen ja käyttämiseen? Millaisia hahmoja ovat Rampa ja Pinkoja, ja ovatko ne sittenkään toistensa vastakohtia? Tervetuloa tämän esitelmän äärelle refleктоimaan ruumiillisuuden, kyvykkyyden, kielen, teorian ja soveltamisen välisiä yhteyksiä.

Isa Hukka tekee ramparunoutta ja -filosofiaa sekä työskentelee fasilitoijana. Hukka (VTK) on tehnyt pioneerityötä kriittisen vammaistaiteen ja -teorian parissa, esimerkiksi kehittäen rampauttamisen menetelmää. Hän on tarkastellut töissään mm. vammaismytologiaa ja identiteettipolitiikkaa. Hukan fasilitoima kansainvälinen ‘rampa associations’ -työryhmä sai teoksestaan Vuoden teatteriteko 2023 -palkinnon.

Tiina Palosaari: Miten suhde sanaan “vammainen” muuttuu läpi elämänvaiheiden ja vammaisidentiteetin vahvistumisen myötä?

Esitelmässä pohditaan, miten kieli, käsitteet ja identiteetti nivoutuvat yhteen. Millainen matka on kuljettava, jotta sana vammainen muuttuu ensin vieroksutusta neutraaliksi ja lopulta positiivisia konnotaatioita herättäväksi termiksi? Onko vammaisuudelle parempia synonyymeja ja miten niitä tulisi käyttää? Mitä tapahtuu, kun joukko vammaisia rientää kertomaan, ettei heitä ainakaan henkilökohtaisesti häiritse, mikäli joku haluaa käyttää vammaista substantiivin sijaan adjektiivina – ja miksi Palosaari on joskus itsekin sortunut samaan?

Tiina Palosaari on helsinkiläinen toimittaja, joka työstää parhaillaan esikoisromaaniaan. Häntä innostavat tyttöys, queer- ja crip-näkökulmat sekä kielen eri vivahteiden yksityiskohtainen pohtiminen.

Mitä voisi olla ”crip-lukeminen”?

Mitä on ’crip’ suomeksi?

3.11.2025

Anna Ovaska (anna.ovaska@tuni.fi)

Esitelmän kulusta

- Crip-teoriaa: joitain virstanpylväitä
- Omaa polkuani cripiin
- ”Crip”-lukemisesta

Joitain virstan- pylväitä tutkimuk- sessa

(ennen
2010-
luvun
puoliväliä)

Nancy Mairs: "On Being A Cripple" (1986) → **crip-aktivismi 1980-90-luvuilla**

Carrie Sandahl: "Queering the Crip or Crippling the Queer?" *GLQ: A Journal of Lesbian & Gay Studies* (2003) → **rampauttaminen verbinä 2000-luvun alusta**

Hanna Väättäinen: *Rumbasta rampaan: vammaisen naistanssijan ruumiillisuus pyörätuolikilpatanssissa* (2003) → **suomenkielinen crip-maininta ("rampa" jo otsikossa): kontekstina 1980-luvun crip-aktivismi**

Robert McRuer: *Crip Theory: Cultural Signs of Queerness and Disability* (2006)

Robert McRuer: "Compulsory Able-Bodiedness and Queer/Disabled Existence" (teoksessa *Crip Theory* 2006)

Fiona Kumari Campbell: *Contours of Ableism: The Production of Disability and Abledness* (2009)

Touko Vaahtera: "Vammaisuuden tutkimuksesta kriittiseen kyvykkyyksien tutkimukseen". *Sukupuolentutkimus* 1 (2012) → **esittelee crip-teoriaa suomeksi**

Alison Kafer: *Feminist, Queer, Crip* (2013)

Merri Lisa Johnson & Robert McRuer: "Cripistemologies: Introduction." *Journal of Literary and Cultural Disability Studies*, 8:2 (2014)

Alyson Patsavas: "Recovering a Cripistemology of Pain: Leaky Bodies, Connective Tissue, and Feeling Discourse." *Journal of Literary and Cultural Disability Studies* 8:2 (2014)

→ **2010-2020-luku "cripistemologia", "rammat ajallisuudet" (crip temporalities)....**

Ks. myös Victoria Ann Lewis, "Crip". *Keywords for Disability Studies*, edit. Rachel Adams et al., New York University Press 2015.

Nancy Mairs 1986

”People – crippled or not – wince at the word ”cripple,” as they do not at ”handicapped” or ”disabled.” Perhaps I want them to wince.” (Mairs 1986, 9.)

Hanna Väätäinen 2003

”Jotkut fyysisesti vammaiset kirjoittajat alkoivat 1980-luvulla viitata itseensä **aikaisemmin loukkaavana pidetyllä sanalla rampa** (*crip, cripple*; ks. Hillyer 1993, 23–26). On kuitenkin muistettava, ettei vammaiseksi naiseksi identifioituminen ole koskaan ongelmatonta ympäristöissä, joissa vammainen tai CP esiintyvät haukkumasanoina.” (Väätäinen 2003, 65.)

”Pidän sanaa **rampa** poliittisen vammaisidentiteetin representaationa, joka **asettuu vammaisuutta kaunistelevia kiertoilmauksia vastaan**.” (Sama 102.)

[jatkuu alaviitteessä]: ”Tällaisena **kiertoilmauksena pidän esimerkiksi käsitettä erilailla kyvykäs** (engl. *differently abled*). Rampaa merkitsevä englanninkielen *cripple* puolestaan on sellainen haukkumanimenä käytetty sana, jolla vammaiset saattavat nykyään viitata itseensä ja toisiinsa myönteisessä mielessä. (Ks. esim. Wendell 1996, 77–78.)” (Sama 102.)

Touko Vaahtera 2012

”Ableismi on uskoa kyvykkyyteen ja vammattomuuden näkemistä perimmäisenä ihmisyytenä.” (Vaahtera 2012, 43 viittaa Campbellin *Contours of Ableism* -teokseen (2009))

”Käsitteen **ableismi** kääntäminen suomeksi **kyvykkyysihanteiden ylläpitämiseksi** voisi tuoda huomion niihin kaikenlaisiin ruumiisiin kohdistuviin **prosesseihin, jotka ylläpitävät vammattomuutta perimmäisenä ihmisyytenä** ja merkkinä täydestä elämästä.” (Vaahtera 2012, 43.)

”Kyvykkyysihanteista puhuminen pystyykin purkamaan vammaisen-vammaton -erottelua.” (Vaahtera 2012, 43)

”Tällainen **kriittinen kyvykkyysien tutkimus** mahdollistaisi kysymyksen siitä, miten kaikki ruumiit muovautuvat kyvykkyysihanteissa.” (Vaahtera 2012, 43.)

[→Toisaalta ongelma, jos ”kyvykkyys” rinnastuu ”vammattomuuteen” ja kääntöpuolena ”vammaisuus” ”kyvyttömyyteen”]

Sivuhuomio: ruumis vai keho (vai kalmo)?

→ Käsitteet ovat
liikkeessä!

Taru Kolehmainen: ”Ruumis, kalmo ja keho” (Kotus.fi 3.7.2001)

”Agricolan ajoista lähtien ruumis on kattanut sekä elävän että kuolleen ruumiin merkityksen. **Vuonna 1945 heräsi lääkäripiireissä kuitenkin ajatus, että lääketieteessä olisi usein tarkoituksenmukaista erottaa nämä käsitteet toisistaan.** Siksi niille alettiin tosissaan etsiä erillisiä nimityksiä. Lääketieteen sanastolautakunnan ja juuri perustetun Kielitoimiston ensimmäisen hoitajan Hannes Tepon yhteistyön tuloksena luotiin elävää ruumista merkitsemään sana keho. Aivan tyhjästä sitä ei temmattu: **keho löytyy Lönnrotin sanakirjasta kehän synonyyminä**, joskin merkittävämpi malli lienee tullut **virosta**, jossa sanalla **keha on elävän ruumiin merkitys.**

Ruumis-sanana oli tarkoitus säilyä edelleenkin yläkäsitteenä eli merkitä sekä elävää että kuollutta ruumista. **Mutta keho, joka alun perin kehitettiin lääketieteen erikoiskielen tarpeisiin, alkoi työntyä yleiskieleenkin.** Kun kuolleelle ruumiille ei heti löytynyt omaa sanaa, kuolleen merkitys alkoi yhä vahvemmin siirtyä ruumis-sanalle. Tällainen käsiteseakaannus ei tietenkään ollut yleiskielen kannalta toivottavaa.

Jotta ylä- ja alakäsitteiden hierarkia pysyisi järjestyksessä, kielenhuollon ylin elin, **kielilautakunta, sorvasi 1948 kehon pariin kuolleen ruumiin merkitykseen sanan kalmo, kalman pohjalta.** Kalmo ei kuitenkaan saanut kovin innostunutta vastaanottoa. Siksi paine ruumiin kuolettamiseen jatkui.”

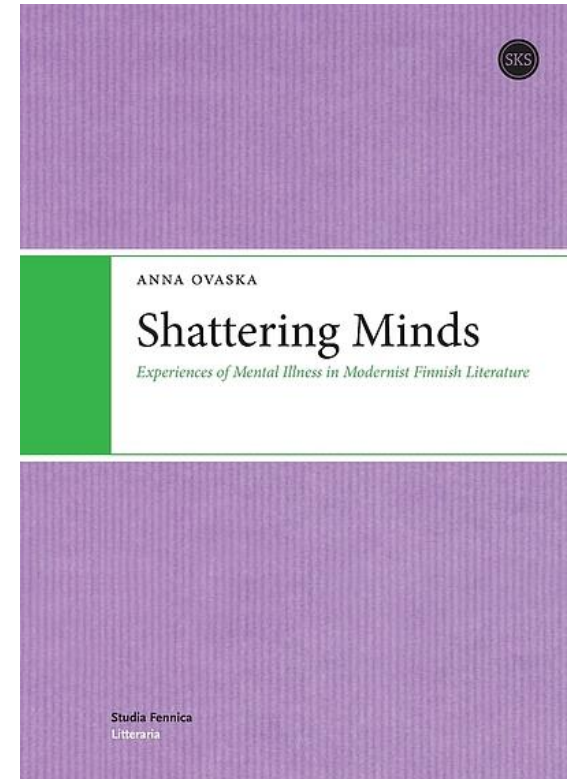
Omaa polkuani cripiin

Shattering Minds: Experiences of Mental Illness in Modernist Finnish Literature (2023)

- mielen ruumiillisuus (*embodied cognition*), feministinen ja queer-teoria ja fenomenologia
- mielen sairaudet ovat – ja niitä kuvataan kaunokirjallisuudessa – **ruumiillisina kokemuksina**, jotka ovat sidoksissa yhteiskunnan normeihin

Jälkiviisaus: mitä olisi pitänyt korostaa enemmän:

- **mielen sairaudet sidoksissa ableistiseen yhteiskuntaan**
- **omassa kirjoittamisessa yhä enemmän hankausta sen suhteen, miten erotella toisistaan mieli ja ruumis ja erilaiset niihin liittyvät ableistisia normeja rikkovat kokemukset**

Mitä tutkitaan ja millä sanoilla?

- Väitteeni: kirjallisuudentutkimus – mukaan lukien kotimaisen kirjallisuuden tutkimus – on korottanut mielen sairaudet vammaisuuden yläpuolelle → taustalla romantisoituneet ajatukset ”hulluudesta”
 - Kuitenkin olemassa merkittävää kirjallisuudentutkimusta vammaisuudesta: Lennard Davis, Rosemarie Garland Thomson, Elizabeth Donaldson, Howard Sklar...
- Susannah B. Mintz, *Hurt and Pain: Literature and the Suffering Body* (2013): aiheiden ja kokemusten hierarkioita, esim. trauma vs. fyysinen kipu
- Päädyin tekemään kipututkimusta (Reading Pain -hanke, Koneen säätiö)
 - kipu kattokäsitteenä, joka kattaa fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen kivun
 - mutta kipua on käytetty myös vammaisten ihmisten sorron välineenä – ks. esim. Tobin Siebers, ”In the Name of Pain” (2010); Alyson Patsavas, ”Recovering a Cripistemology of Pain” (2014)
 - vammaisuuteen ei (välttämättä) liity fyysistä kipua – sosiaalista kylläkin
 - vammaisuus ei (välttämättä) vaadi lääketieteellistä hoitoa – mutta kipu usein vaatii

Virginia Woolf

- "Crip-esihahmo"
- Kirjoittaa sairauden ja kivun fyysisistä ja psyykkisistä kokemuksista läpi tuotannon: espanjantauti / pandemia (1918-1920), sydänongelmat, psykoosi/hallusinaatiokokemukset, trauma (sota ja seksuaalinen väkivalta)
- "On Being Ill" (1926)
- *Mrs. Dalloway* (1925)
 - Septimus ja Clarissa
 - Elizabeth Outka (2019): "post-pandemic novel"

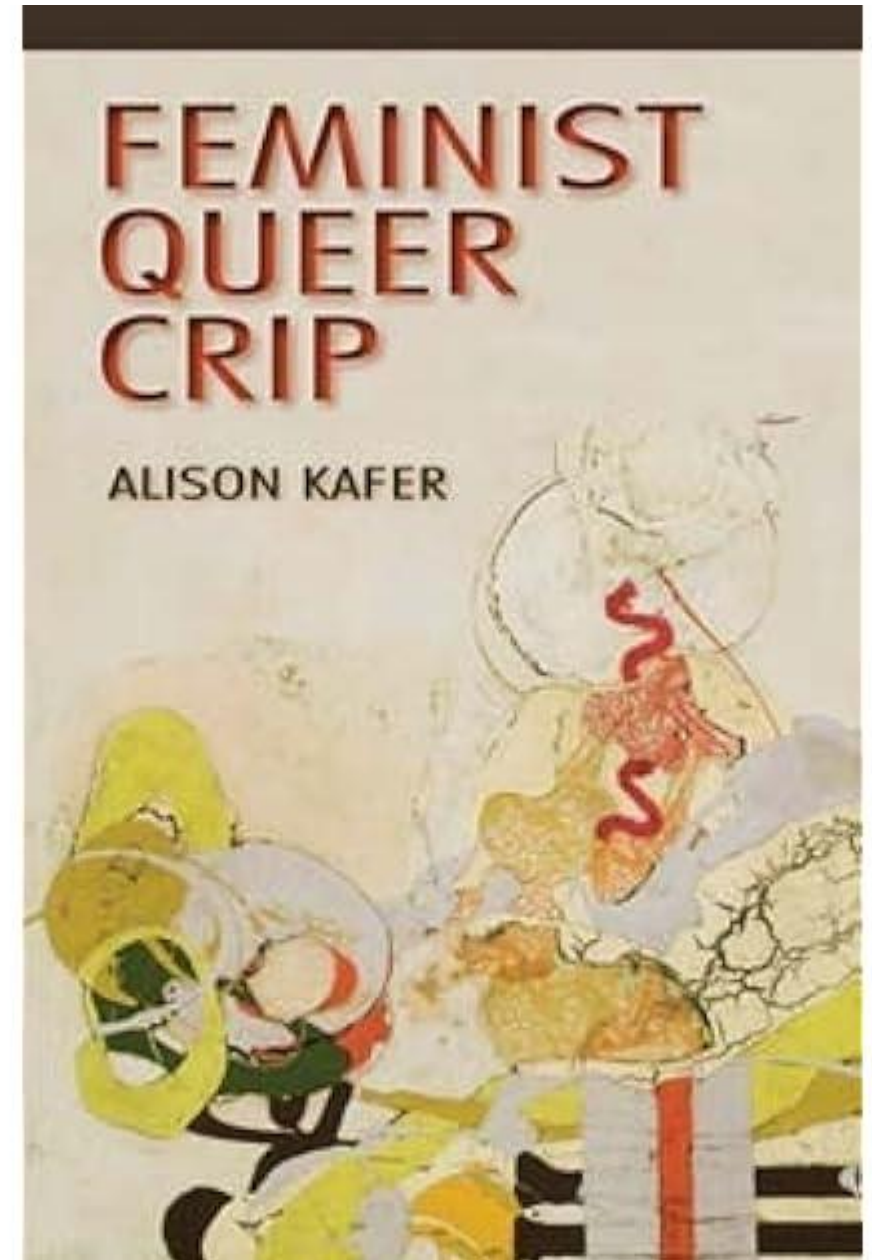
Alison Kafer

- Kaferin *Feminist, Queer, Crip* (2013): tuo esiin ja purkaa jännitteitä tutkimuksen sisällä

“As much joy as I find in communities of disabled people, and as much as I value my experiences as a disabled person, I am not interested in becoming more disabled than I already am. I realize that position is itself marked by an ableist failure of imagination, but I can’t deny holding it.” (Kafer 2013, 4)

- crip on muuttuvaa ja venyvää, avoin kategoria: mukaan krooninen kipu, mielen sairaudet...

→ *compulsory able-bodiedness and able-mindedness*

Kirjallisuuden- tutkimuksen rooli ableismin ja pakollisen vammattomuus- den purkajana?

- Miten kaunokirjallisuus – ja esimerkiksi median kertomukset – toistavat tai purkavat ableistisia käsityksiä olemisesta ja toimijuudesta?
- Mitä voisi olla crip-lukeminen?
→ kiinnitettävä huomiota a) kerronnan rakenteisiin ja b) lukijoiden kokemuksiin

Crip-lukeminen I: huomio kerronnan rakenteisiin

- Millaista työtä kaunokirjallisuus ja kertomukset (esim. median) tekevät maailmassa? Millaisia eettisiä kysymyksiä vammaisuuden, sairauden, kivun ja trauman kertomiseen liittyy?
 - Miten normeja rikkovia kokemuksia on mahdollista kääntää **kieleen ja kertomusmuotoon**? **Kenen** on mahdollista kertoa kokemuksista (millaiset kokemukset jäävät kertomatta / vaille sanoja)?
 - Miten kertomusten rakenteet, kerronnan keinot ja kieli **tuovat esiin / peittävät kokemuksia** vammaisuudesta, sairaudesta, kivusta ja traumasta?
 - Miten tekstien ja kerronnan valinnat toistavat tai purkavat **yhteiskunnan valtarakenteita, normeja ja kulttuurisia kertomuksia**? Miten **valinnat toisintavat tai haastavat ableistisia käsityksiä**? Miten tekstit suhteutuvat esim. kulttuurisiin kertomusmalleihin? Entä vammaisuuden malleihin (lääketieteellinen malli, sosiaalinen malli)?
 - Miten **ruumiita** ja **ruumiillisuutta** kuvataan? Miten kuvataan normeja, jotka muovaavat ruumiita? Miten kuvataan ruumiillisia kokemuksia ja toimintaa / mahdollisuuksia liikkua maailmassa?
 - Miten kuvataan normeja rikkoviin ruumiisiin kytkeytyviä teemoja kuten **hoivaa** ja **työtä**?

Ks. myös Alison Kafer, *Feminist, Queer, Crip* (2013); Alyson Patsavas, “Recovering a Cripistemology of Pain” (2014)

Crip-lukeminen II: lukijan roolista

- Lukemisen näennäinen epäpoliittisuus ja ruumiittomuus
 - Julianna Brandt & Jenniina Järvi (Vammaiskultti 30.3.2020): ”lukeva rampa” -trooppi
 - hahmo, joka kompensoi maailman silmissä puutteellista ja toimijuutta ja liikettä sillä, että ”elää kirjojen kautta” → miksei voitaisi hahmottaa kirjallisuutta ja sisäistä maailmaa voimavaroina ja samanarvoisina kuin ulkoinen todellisuus?
 - Interact-projekti (Turun yliopisto) → lukeminen on poliittista!
 - Miten tekstit kutsuvat **lukijoiden** kokemuksia? Miten kiinnittää huomiota lukemisen ruumiillisuuteen ja lukijoiden kokemuksiin? (Esim. Mellor 2023; Lanser 2018; Woolf 1926)
- Kirjallisuudentutkimuksen / lukemisen rampauttaminen?
- Miten esimerkiksi kipu, ajatuskatkokset, aivosumu... vaikuttavat lukemiseen ja lukukokemukseen?
 - ”Kun vanhenen ja ruumis tekee itsensä yhä näkyvämmäksi uusilla ja ei aina tervetulleilla tavoilla, pohdin, mitä tapahtuisi tutkimukselle, jos tekisimme sitä tiedostaen ruumiillisen läsnäolomme maailmassa – kirjoittaisimme kipujemme ja särkyjemme, ilojemme ja hurmioidemme, menetystemme ja tragedioidemme lävitse. Ei keskittymällä niihin, vaan havaitsemalla niiden kautta.” (Susan Lanser 2018, 129, suom. AO.)
 - ”Annan näille kokemuksille tilaa ja tunnustan ne sellaisina kuin ne ilmenevät lukemisen aikana, haastaen ableistisen ajattelun, joka pyrkii häivyttämään ne.” (Neko Mellor 2023, 3, suom. AO.)

Ks. myös Ovaska, Anna, *Crip Close Reading: Reading in/through Pain and Disability*. Teoksessa *Intersectional Reading, Social Justice and Literary Activism*. Eds. Kaisa Ilmonen, Marta-Laura Cenedese & Kaiju Harinen. Routledge tulossa.

Sanastoa:

- Crip/rampa → **elävät rinnakkain?**
- Queer/kvääri → **elävät rinnakkain?**
- *Compulsory able-bodiedness* / pakollinen vammattomuus / pakollinen kyvykkyys / pakollinen toimintakykyisyys / **pakollinen pinkojuus** (ks. Isa Hukka ja Just Another Crip Group) → **käännös elää**
- *Compulsory able-bodiedness and able-mindedness* → **ks. yllä?**
- *Compulsory heterosexuality* / pakollinen heteroseksuaalisuus
- Ableismi / vammattomuusnormin / kyvykkyysnormin / kyvykkyysihanteiden ylläpitäminen → **käännös elää**
- Ruumis (eletty ruumis, kuollut ruumis) → **merkitys muutoksessa**
- Keho (lääket. objekti?) → **merkitys muutoksessa**
- Ruumiillinen mieli / ruumismieli (*embodied mind / bodymind*) → **riippuu teoriakehyksestä**